

PAPER DETAILS

TITLE: Entegrasyon ve Asimilasyon?un Kur?an Açısından Değerlendirilmesi

AUTHORS: Özcan TAŞÇI

PAGES: 0-118

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/179728>

ENTEGRASYON VE ASİMİLASYON'UN KUR'AN AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Özcan TAŞÇI

Çanakkale Onsekiz Mart Ü. İlahiyat Fak.

ozzcan12@hotmail.com

Abstract: *In this article the problem of integration an assimilation is dealt with in the Qur'anic context, which is of great importance for both host countries and for those who emigrate there. And it goes without saying that this problem has had an utmost vitality since Turks immigration to western countries as work force. Ever since then the hot debate whether they are to be assimilated and integrated or be left on their own cultural and religious heritage has always been on the agenda, as it is now. The following essay tackles the problem from Qur'anic perspective, giving some historical examples, such as the case of the prophet Josef in Egypt.*

Keywords: *integration, assimilation, Qur'an.*

Giriş

Müslüman Türkler neredeyse yarım asırdır Almanya'da yaşamaktadır. Müslümanların Almanya'daki varlığı ise çok daha eskilere dayanmaktadır. Bu süre, bize göre, bir grubun ya da toplumun yabancı bir topluma uyum sağlaması hatta onu şekillendirecek temel taşlarından biri olması için oldukça yeterli bir süredir. Teoride her ne kadar böyle de olsa pratikte bunun en azından Almanya'da yaşayan Türkler için geçerli olmadığını söylememiz mümkün gözükmemektedir. Zira Türkler maalesef Alman toplumuna henüz istenen seviyede uyum sağlayamamış (entegrasyon), bunun sonucunda da çoğunlukla kendi içlerinde ve gettolarında kapanık bir şekilde yaşayan ve Alman toplumuyla "iç içe" değil onunla "yan yana" bir toplum haline gelmişlerdir (paralel toplum).¹ Bunun temelde iki ana sebebe dayandığı iddia edilmektedir: 1. Müslüman Türklerin sahip olduğu "inanç içeriği" esasen gayri Müslim toplumlarda entegrasyona izin vermemektedir, 2. Farklı inanç ve kültürden olan toplumlarla bir arada yaşama kültürüne sahip olmayan, dolayısıyla da farklılıklara tahammül göstermeyen (asimilasyon) Hristiyan Alman toplumu, Müslümanların Alman toplumuna uyum sağlayamamasındaki en önemli etkidir. İşte bu makalede ileri sürülen bu iki faktörün uyum sorunundaki etkileri detaylı olarak araştırılacak ve her iki tarafın entegrasyon ve asimilasyon karşısındaki duruşları ortaya konulmaya çalışılacaktır.

I.

¹ Bkz. Cornelia Uebel, in: "www.ifa.de"; "www.Aktiencourage.org/ac/projekte".

İslam hukuk sistemi, Müslümanların gayr-i Müslim bir ülkede hayatını sürdürmesine (entegrasyon) temelde karşı çıkmamaktadır. Ancak bu durum onların "bulundukları yerlerde dinlerini baskı altında olmadan rahatça yaşayabilmeleri ve kendilerini özgürce ifade edebilmeleri koşullarında söz konusudur."² Aksi takdirde, "bir Müslümanın namaz, oruç gibi İslami ibadet ve hükümleri yerine getiremediği yerde bulunması caiz görülmemiştir."³

Kuşkusuz ilk dönemlerden itibaren müçtehidler arasında, halkının çoğunluğunu gayri Müslümlerin oluşturduğu bir toplumda Müslümanların hangi şartlar altında yaşamaları gerektiğine dair teorik boyutta tartışmaların yapıldığı bilinmektedir; pratiğe yönelik esaslı tartışmalar ise ancak Haçlıların Filistin, Moğolların da diğer İslâm ülkelerini istila etmelerinden sonra yapılmaya başlanmıştır.⁴ İslam toprakları gayri Müslimlerin eline geçmiş ve milyonlarca Müslüman kendi dinlerinden olmayan bir toplumda yaşamaya mecbur bırakılmıştı. Bu durumda Müslümanlar, ya yüz-yıllar boyu yaşadıkları toprakları terk edecekler, ya da bu topraklarda yaşamaya devam edeceklerdi. Dâru'l-İslam ve Dâru'l-harb meselesi ekseninde çözümlenmeye çalışılan bu konuda, Hanefî alimlerinden Muhammed el-Bezzâz (ö. 827/1424) şunları söylemektedir: "...Kafir idarecilerin idareleri altında bulunan memleketlerde Cuma ve bayram namazlarını kılmak caizdir...Kabul edilmiştir ki illetin (hükümün dayanağı olan vasfın) bir parçası kaldıkça ona bağlı olan hüküm de kalır...Onların ülkelere hakim olmalarından sonra da ezan, Cuma, cemaatle namazın açıkça ifası,..., öğretim yapmak, onların idarecilerinin itiraz ve engellemeleri olmadan yaygın bir şekilde yürütülmektedir. Bu ülkelere harb ve küfür ülkesi demenin mesnedi ve delili yoktur." Halvânî (ö. 448/1056)'nin ise bu husustaki görüşleri özetle şöyledir: "İslam ülkesi ancak...hiç bir Müslümanın ve zimmının mal, can ve namus güvenliğinin kalmaması halinde harb ülkesine dönüşür; bu şartların hepsi birden bulunursa harb ülkesi olur. Delil ve şartlar birbirine karşı gelir, çelişirse ihtiyaten İslam yönü ağır basar; yani ülke, İslam ülkesi olarak kabul edilir..."⁵ Şâfiîler de, "Müslümanın bulunduğu yerde açıkça dinini yaşayabiliyor ve tebliğini yapabiliyorsa orada kalmasının gerektiğini savunmuşlardır."⁶ Şu halde gerek Hanefîler gerekse Şâfiîler, meseleyi daha çok Müslümanların yaşadıkları bölgelerde kimliklerini koruyabilecek derecede "güvenli" bir statüye sahip olup olmadıkları açısından değerlendirmişler-

² Said Ramazan el-Bûti, *Fıkhu's-Sîyre*, çev. Ali Nar-Orhan Aktepe, İstanbul 1990, s. 134-135.

³ Bkz. el-Bûti, *a.g.e.*, s. 183.; krş. M.Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, sad. İsmail Karacam-Emin Işık, Nusrettin Bolelli- Abdullah Yücel, İstanbul t.y., c. 3, s. 62.

⁴ Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, III, s.233; *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, CD Rom Versiyonu, "Dâru'l-Harb" maddesi.

⁵ Bkz. Karaman, *a.g.e.*, s. 233-234; krş. el-Bezzâz, *el-Fetâvâ*, Mısır 1310, VI, s. 310 vd.

⁶ *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, CD Rom Versiyonu, "Dâru'l-Harb" maddesi.

dir. İmâm Kâsânî bu noktaya dikkatimizi şu şekilde çekmektedir: " İslâm ülkesi ve Küfür ülkesi ile kastedilen, bizzat İslâm veya küfrün mahiyeti değil, bundan daha ziyade, emniyet ve korkudur. Şayet emniyet mutlak surette Müslümanlara, korku da kâfirlere aitse o belde dârü'l-İslam'dır. Korku mutlak surette Müslümanlara aitse orası da dârü'l küfür'dür. Hükümler, emniyet ve korkuya bağlıdır."⁷

Buna göre, Müslümanlar şayet bulundukları gayri Müslim topraklarda, dini ve milli kimliklerini koruyabiliyorlar; ibadetlerinin büyük çoğunluğunu günlük hayatta tatbik edebiliyorlarsa, bu ülkelerde kalmalarına (entegrasyon) İslam hukuku açısından hiçbir engel bulunmamaktadır. Ancak dini ve milli kimliklerini koruyamıyor ve günlük ibadetlerini de uygulamada ciddi problemlerle karşı karşıya iseler (asimilasyon), bu durumda bu ülkelerde kalmaları, yine bu hukuk sistemine göre caiz olmamaktadır. Eğer güçleri yetiyorsa Müslüman ülkelere göç etmeleri gerekmektedir.⁸ Konuyu bu şekilde İslam hukuku açısından, detaya girmeden sadece temel noktalara işaret etmek suretiyle açıkladıktan sonra, Kur'an'ın bu soruna yaklaşma tarzını ele alacağız:

1. Kur'an'ın Entegrasyon ve Asimilasyon karşısındaki tutumu:

a. Entegrasyon süreci: Kur'an'da entegrasyon sürecini en açık şekilde Hz. Yusuf (a.s)'ın kıssasında bulmaktayız.⁹ Bu kıssanın detaylarına girmek istemiyoruz. Bizi burada ilgilendiren, Hz. Yusuf'un ve kavminin, büyük çoğunluğu Müslüman olmayan bir topluma entegre olması/uyumlu bir şekilde hayatını sürdürmesi ve yaşadığı bu toplumun hayat tarzlarının şekillenmesinde önemli bir rol üstlenmesidir. Bu kıssada ayrıca, *uygulanmalı bir entegrasyon modeli* de ortaya konulduğu gözlemlenmektedir.¹⁰ Bu modelde, Kur'an'a göre entegrasyonun çerçeve şartlarının neler olabileceği hususunda ipuçları verilmektedir. Şimdi bunları maddeler halinde ele alacağız:

1. Gayri Müslim bir toplulukta hayatını sürdüren Müslümanlar, yaşadıkları toplumun değerlerine (kültürüne/geleneklerine) iyi yönde katkıda bulunmalıdırlar:

Bu ilke kendi içerisinde iki önemli koşulu ihtiva etmektedir: Bunlardan ilki, Müslümanların gayri Müslim toplumlarda uyarıcılık görevlerini yerine getirmeye devam etmeleridir: Değerlerine sıkı sıkıya bağlı olan Yusuf, bilindiği üzere bu uyarıcılık görevine Mısır'da bulunduğu süre içerisinde, hatta hapiste bile, devam etmiş-

⁷ *el-Bedâiü's-Sanâyi*, Beyrut 1974, VII. s. 131.

⁸ *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, CD Rom Versiyonu, "Dârü'l-Harb" maddesi.

⁹ Michael Muhammed Abduh Pfaff, "Sind Muslime Europareif", *Deutsche Muslim Liga e.v.-Vorträge*. İn: " www.deutsche-muslim-liga.de"

¹⁰ Pfaff, a.g.y.

tir.¹¹ İkincisi ise, Müslümanların, toplumun ortak kültürünün/değerlerinin oluşumu sürecinde yerli halkla birlikte *müşterek belirleyici* olmak için önemli mevkilere gelme çabası içerisinde olmalarıdır: Bilindiği üzere Yusuf, hapisten çıktıktan sonra Mısır kralının nezdinde önemli bir konuma yükselmiştir.¹² Ancak bunun için bazı vasıflara sahip olmak, yani *ehliyet*, Kur'an'ın öne sürdüğü temel koşuldur. Bu ehliyet, Yûsuf sûresinde şu şekilde ortaya konulmaktadır:

"Yûsuf erginlik çağına erişince, ona (isabetle) hükmetme (yeteneği) ve ilim verdik. İşte güzel davrananları biz böyle mükâfatlandırırız."¹³

Bu ehliyetin mahiyeti ise zaman ve mekânın değişen şartlarına göre şekillenmektedir. Kur'an'dan öğrendiğimiz kadarıyla, Hz. Yûsuf 'un yaşadığı dönemde, Mısır'da rüya tabiri önemli bir meslek durumundaydı. Bunun için Kral kendisine bir danışma meclisi bile kurmuştu.¹⁴ İşte Yûsuf iyi bir rüya tabircisi, yani daha modern bir ifadeyle, toplumun ihtiyaç duyduğu bir iş kolunda *vasıflı bir eleman* olmakla yabancı bir toplumda önemli bir mevkiye gelebilmişti. Meseleyi günümüze taşıdığımızda şunu görmekteyiz: Kur'an'ın ortaya koyduğu bu ehliyet ilkesinden yola çıktığımızda, Almanya'da yaşayan Türklerin Alman toplumuna uyum sağlamalarının/entegre olmalarının önündeki en önemli engelin, onların bu toplumun kültür ve değerlerinin müşterek belirleyicisi konumunda olmamaları olduğu görülmektedir. Zira Türklerin büyük bir kısmı Almanya'nın ihtiyaç duyduğu iş kollarında vasıflı eleman, yani ehliyete sahip değillerdir.¹⁵

2. Bir Müslüman, sahip olduğu "onu o yapan" temel değerlerinden taviz vermemeli, buna karşın yaşadığı ülke toplumunun, temel inançlarına ters düşmeyen, kültür yapı taşlarına saygı göstermelidir:

Hz. Yusuf'un hikâyesinde bu durum açıkça müşâhede edilmektedir. Hapse atılmasında en önemli etken de, bu ilkeye olan bağlılığıdır.¹⁶ O, her türlü tuzak, hile ve tehlikeye karşın, yine de değerlerinden vazgeçmemiştir. Ancak bunu yaparken, aynı zamanda da Mısır halkının, dini inancının temellerine aykırı olmayan, inançlarına ve geleneklerine de saygı göstermiştir. Zira kendisi de aynı saygıyı Mısır halkından görmüştür. İşte karşılıklı anlayış ve toleransa dayalı bu ilke, yerli ve yabancı halk arasındaki uyum sürecinde (entegrasyon) vazgeçilmez bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır: Her iki taraf, kendi temel değerlerinden vazgeçmemek, yani kendi

¹¹ Bkz. Yûsuf , 12: 38-40.

¹² Yûsuf, 12: 54-55.

¹³ Yûsuf ,12: 22.

¹⁴ Yûsûf , 12: 43; krş. Yazır, *a.g.e.*, c. 5, s. 46.

¹⁵ Pfaff, *a.g.y.*

¹⁶ Bkz. Yûsuf, 12: 35.

asli kimliğine "müdahale ettirmemek-el deydirtmemek" koşuluyla "ortak bir değerler sisteminde" buluşabilmektedirler.¹⁷ Zaten entegrasyon kelimesinin içerdiği anlam da bunu doğrular mahiyettedir: Latince "integer", Yunanca 'entegros' kelimesi, "el değmemiş" anlamına gelmektedir.¹⁸ Ortak değerler sisteminin referans çerçevesini ise toplumun iç dinamiklerini oluşturan, "temel ihtiyaçlar" belirlemektedir.¹⁹ Bu iç dinamiklerden bize göre en önemlisi, toplumun yapı taşlarını oluşturan iki unsurun da (Yûsuf kıssasında, örneğin bu iki unsur Mısır'ın yerli halkı ve İsrailoğullarıdır) ülkenin *ortak değerleri ve çıkarları* için mücadele etmeleridir. Hz. Yusuf'un kendisini önemli bir mevkiye getirmekle şereflendiren Mısır Kralı ve halkının refahı ve mutluluğu için çalıştığında ve gayret gösterdiğinde tereddüt bulunmamaktadır.²⁰ Dikkat edildiğinde İsrailoğullarının Mısır toplumuna entegrasyonu sürecinde karşılıklı çıkarlara saygı gösterilmesi önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

b. Asimilasyon süreci: Kur'an Müslümanlardan ısrarla, asli kimliklerini korumalarını ve Müslüman olmayanlara "benzemekten" (asimilasyon) kaçınmalarını talep etmektedir:

"Ey iman edenler! Eğer kâfirlere uyarsanız, gerisin geriye (eski dininize) döndürürler de, hüsrana uğrayanların durumuna düşersiniz."²¹

Bu âyet, Müslümanların gayri Müslimlere "uymaları" (*tuti'u*) durumunda kendi değerlerini, dolayısıyla da kimliklerini kaybedecekleri uyarısında bulunmaktadır.²² Zira Müslüman olmayanların hedefi, Müslümanları her konuda tamamen kendilerine benzetmek, yani *asimile* etmektir:

"Kendi dinlerine uymadıkça, Yahudi ve Hristiyanlar senden asla hoşnud olmayacaklardır. De ki: «Doğru yol, ancak Allah'ın yoludur». Sana gelen ilimden sonra onların heveslerine uyarsan, and olsun ki, Allah'tan sana ne bir dost ve ne de bir yardımcı olur."²³

Bu ayette geçen "millet" sözcüğü çoğunlukla "din" olarak tercüme edilmektedir. Oysa bu sözcüğün hem dini hem de milli kimliği kapsadığı kanaatindeyiz²⁴;

¹⁷ Pfaff, *a.g.y.*

¹⁸ *Das Herkunftswörterbuch*, Herausgegeben von Günter Drosdowski, Rudolf Köstler, Wolfgang Müller, Werner Scholze-Stubenrecht, Mannheim 1963, Bd. 7, s. 289; "http://de.wikipedia.org/wiki/Integration"

¹⁹ "http://de.wikipedia.org/wiki/Integration"

²⁰ Yûsuf, 12: 55.

²¹ Âl-i İmrân, 3: 149.

²² Bkz. Yazır, *a.g.e.*, c. 2, s. 441.

²³ Bakara, 2: 120.

²⁴ Yazır, *a.g.e.*, c. 1, s. 399-400.

Kaldı ki Kur'an, *dinsel kimliği-değerleri aşmayan* milli kimliklerin-değerlerin korunması taraftarıdır.²⁵ İşte Kur'an, dinsel-milli asimilasyon'a götürecektir süreçten Müslümanları açıkça uyarmakta ve ona karşı tedbirler almaya çağırmaktadır. Zira böyle bir süreçte, onlar sadece dini-milli kimliklerini kaybetmeyecekler, aynı zamanda mal ve can güvenliğinden de mahrum kalacaklardır. Buna belki de en güzel örnek, Hz. Yusuf zamanında Mısır'a yerleşip, uzun bir süre Mısır'ın yerli halkı Kıptilerle uyum içerisinde yaşadıkdan sonra (entegrasyon) asimilasyon'a uğrayan ve en sonunda da yokolmayla karşı karşıya kalan İsrailoğulları' dır. Şu halde onlar Mısır'da ilk önce asimile edilmek istenmişlerdir. Bunu Kur'an'ın şu ifadesinden anlıyoruz:

"Firavun, (Mısır) toprağında gerçekten azmış, toplumu çeşitli zümrelere bölmüştü."²⁶

Buna göre asimilasyon sürecinin en karakteristik özelliği, toplumda iç dinamiklerin garantisi durumunda olan *dengenin bir taraf lehine bozulması, yani pozitif ayrımcılığın* "en üst seviyede" uygulanmasıdır; sayıları hızla artan İsrailoğullarının Mısır'da demografik yapıyı kendi lehlerine değiştirecek seviyeye ulaşmadan bir şekilde durdurulmaları gerekmektedir.²⁷ İşte bu da asimilasyon sürecinin başlaması anlamına gelmektedir. Asimilasyon, toplumda bir kitlenin her yönüyle diğer bir kitleye *benzeşmesi* süreci olarak tanımlanmaktadır; bu benzeşme öyle bir seviyeye çıkar ki, en sonunda benzeyen taraf kendi kimliğini tamamen kaybetmekte,²⁸ hatta varlığını yitirmeye karşı karşıya kalmaktadır:

"...Onlardan bir zümreyi güçsüz buluyor, bunların oğullarını boğazlıyor, kızlarını ise sağ bırakıyordu. Çünkü o bozgunculardandı."²⁹

Ancak burada bir noktaya işaret etmek gerekmektedir: Bu da, yukarıda kısaca değindiğimiz üzere, Kur'an'da zımnen *dine yönelik* ve *ırka yönelik olmak üzere iki çeşit* asimilasyonun olduğudur. Çünkü, Kur'an ayetlerinden anladığımız kadarıyla, İsrailoğullarına yönelik asimilasyon, dinsel motifleri olmasına karşın, temelde ırkın yok edilmesine yönelik bir asimilasyondur. Çünkü Mısır'da o dönemde iki ayrı millet yaşıyordu (Bugün Almanya'da yaşayan Türklerin karşı karşıya kaldığı asimilasyon da bu çeşittir.³⁰). Ancak Hz. Peygamber'in yaşadığı Mekke'de, Müslümanların karşı karşıya kaldığı asimilasyon girişimi ise tamamen *dine* yöneliktir. Zira Mek-

²⁵ Hucurât, 49:13.

²⁶ Kasas, 28: 4.

²⁷ Bkz. Kasas, 28: 4.

²⁸ E. Emil Kobi, Was Bedeutet Integration? Analyse eines Begriffs. In: Eberwein, 1994, s. 71-79.

²⁹ Kasas, 28:4.

³⁰ H. Häussermann, W. Siebel: *Stadtsoziologie: Eine Einführung*. S. 192-193.

ke'de sadece tek bir millet yani Araplar bulunmaktaydı. Kur'an Mekke toplumunu ve Mısır toplumunu örnek olarak seçmekle, belkide buna işaret etmiş olmaktadır. Kur'an, dini-millî kültür ve değerlerin yok edilmesi anlamına gelen asimilasyonla karşılaştığında takip edilecek yöntemi ise şu şekilde ortaya koymaktadır:

1. Asimilasyon karşısında yapılacak ilk reaksiyon, ona karşı mücadele etmektir:

Hız. Peygamber'in Mekke'de işkence ve zulümlere maruz kalması, buna rağmen dini kimliğini muhafaza etmekte direnmesi; aynı şekilde Hız. Musa'nın zulüm ve işkence gören İsrailoğullarının dini ve millî kimliklerini kurtarmak amacıyla Firavun'la mücadeleye girişmesi buna örnek olarak verilebilir. İki mücadelede de ortak nokta, mücadelenin ilk aşamada ülke içinde sürdürülmesidir. Bununla, kişilerin sahip oldukları dini-millî değerlerin bilincine varmaları, dolayısıyla da onları dışarıya karşı korumaları hedeflenmiş olabilir.³¹

2. Asimilasyona karşı direnme, can güvenliğini tehlikeye sokacak bir aşamaya geldiğinde, ülkeyi terk etmek gerekmektedir:

Kuşkusuz bu mücadele tarafların güçleri nisbetinde şekillenecektir. İsrailoğulları'nın sonunda Mısır'ı terk etmesi, güçlerinin Mısır'da kalmalarına yetmediğini göstermektedir. Bu durumda da asimilasyondan kurtulmak için ülkeyi terk etmek gerektiği anlaşılmaktadır. Müslümanların Mekke döneminde görmüş oldukları zulüm ve işkenceler karşısında ilk olarak fakirlerin, kölelerin ve kimsesizlerin hicret etmesine izin verilmesi, bunu destekler mahiyettedir:

"Rasulullah (s.a.s.)'in kendisi Allah katındaki yeri ve amcası Ebu Talib dolayısıyla ile sağlık ve afiyet içerisinde olmasına rağmen ashabına isabet eden bela ve musibetleri görüp bunları önleyecek takatı da kendisinde bulamayınca onlara şöyle dedi: "Yüce Allah sizleri içinde bulunduğunuz bu durumdan kurtarıncaya ve size bir çıkış yolu gösterinceye kadar Habeşistan'a çıkıp gitseniz. Çünkü orada hiç kimseye zulmetmeyen bir kral varmış."³²

Şu halde hicret, bu durumda, "asimilasyondan kurtulmak" amacına matuf olarak yapılmış olmaktadır. Bir başka deyişle, asimilasyonla hedeflenen bir grubun varlığının tamamen ortadan kaldırılması ve asimilasyona uğrayan tarafın da bunu ülke içinde yapacak gücü yoksa varlığını sürdürmek için ülkeyi terk etmesi gerekmektedir. İşte bu durumda olup da hicret etmeyenler, yani asimilasyona uğrayanlar Kur'an tarafından şiddetle eleştirilmişlerdir:

³¹ H. Häussermann, W. Siebel, *a.g.e.*, s. 192-193.

³² İbn'ül-Esîr el-Kâmil fi't-Târîh, çev. M. Beşir Eryarsoy, İstanbul 1985, 2. cilt, s. 77-78; krş., Sîret-i İbn-i Hişam Tercemesi, çev. Hasan Ege, İstanbul 1985, 1. cilt, s. 434.

"Kendilerine yazık edenlerin melekler canlarını aldıkları zaman onlara: «Ne yaptınız bakalım?» deyince, «Biz yeryüzünde zavallı kimselerdik» diyecekler, melekler de: «Allah'ın arzı geniş değil miydi? Hicret etseydiniz ya!» cevabını verecekler. Onların varacakları yer cehennemdir. Orası ne kötü dönülecek yerdir! Çaresiz kalan, yol bulamayan zavallı erkek, kadın ve çocuklar müstesnadırlar. İşte Allah'ın bunları affetmesi umulur. Allah Affedendir, Bağışlayan'dır."³³

Müfessirler bu âyetten, "bir yerde dinini yaşama imkânı bulamayan dolayısıyla da asimile olma yani dini ve milli kimliğini yitirme tehlikesiyle karşı karşıya kalan bir kimsenin mutlak surette göç etmesi gerektiğini anlamışlardır.³⁴

Tüm bu tartışmalardan şöyle bir sonuç çıkarmamız mümkündür: Kur'an ve İslam hukuk sistemi Müslümanların yabancı toplumlara entegrasyonuna cevaz verirken, onların asimile olmalarına ise asla rıza göstermemektedir. Zira entegrasyonda kişi, kendi özünü, dini ve milli kimliğinin temel yapı taşlarını yıkmaksızın başka bir toplumda yaşayabilir, hatta bulunduğu ülkelerin politikalarında belirleyici bile olabilir. Çünkü entegrasyon, yerli ve dışarıdan gelen yabancı halkın, dinsel-kültürel değerlerinin ortak bir zeminde birleştirilmesi sonucu yeni bir *toplumsal değerler sisteminin* oluşturulması anlamına gelmektedir.³⁵ Buna göre dışarıdan gelen halkın kültür mirası dışlanmamakta, dolayısıyla da oluşturulan yeni gelenekte dikkate alınmaktadır.³⁶ Oysa asimilasyonda, 'dışarıdan gelen'in sahip olduğu dinsel-kültürel miras hiçbir şekilde dikkate alınmamakta ve o, yabancı bir ülke toplumuna ancak kendi öz kimliğini, milli ve manevi değerlerini terk etmek, bunun yerine içinde yaşadığı toplumun değerlerini kayıtsız-şartsız kabullenmek suretiyle uyum sağlayabilmektedir.³⁷ Şu halde bu iki kavramın (entegrasyon-asimilasyon) müşterek olduğu nokta, "ikisinin de uyum'la alakalı olmasıdır. Ancak entegrasyon sürecindeki uyum, dışarıdan gelenin kendi asli kimliğinden (İdentität) feragat etmesini gerektirmezken³⁸, asimilasyonda ise, kendi kimliğinden tamamen vazgeçmesini ve "yerli halk gibi olmasını" (Ähnlichwerden)³⁹ zorunlu kılmaktadır. Bu durumu Almanya'da ki Türkler için somutlaştırdığımızda şunu görürüz: Onlar için henüz böyle bir asimilasyondan bahsetmek imkânsızdır. Ancak buna yönelik eğilimler de yok değildir. Bunlardan en

³³ Nisâ, 4: 97-99.

³⁴ Hamdi Yazır, *a.g.e.*, c. 3, s. 62.

³⁵ Otto Speck, *System Heilpädagogik. Eine Ökologisch Reflexive Grundlegung*. 2. Auflage, München 1991, s. 294.

³⁶ Speck, *a.g.e.*, s. 294.

³⁷ J. Milton Yinger: "Toward a Theory of Assimilation and Dissimilation" İn: *Ethnic and Racial Studies*, Bd. 4, Nr. 3, Juli 1981, s. 249.

³⁸ Speck, *a.g.e.*, s. 294.

³⁹ Emil Kobi, *a.g.e.*, s. 71-79.

önemlisi "Alman Leitkultur" kavramı üzerinde yapılan tartışmalardır. Şimdi, esasen Almanya'da entegrasyonu destekleyen çevrelerce ortaya atılan bu kavram ekseninde yapılan tartışmaları ele alacağız:

II.

"Alman Üst Kimliği" nin (Deutsche Leitkultur) Entegrasyon ve Asimilasyon Bağlamında Değerlendirilmesi

Müslümanlar takriben 275 yıldanberi Almanya'da yaşamaktadır.⁴⁰ İlk 250 yılda onların bu ülkedeki varlıkları, "Müslüman ya da Alman oldukları" sorgulanmamışken,⁴¹ son 25 yılda bu konuda büyük ve kapsamlı bir tartışmanın yaşandığı görülmektedir. Bunun en önemli sebebi muhtemelen, İsrailoğullarının Mısır'da çoğalmaları gibi Müslümanların ve Türklerin de Avrupa'da ve Almanya'da sayılarının artması ve bulundukları ülkenin sosyo-ekonomik hayatında etkin olmalarıdır. "Daha 20. yy.'ın başlarına kadar İslam'ı bir din olarak bile kabul etmeyen Avrupa",⁴² bu yeni gelişme karşısında bir takım politikalar geliştirmeye yönelmiştir. Ancak bu politikaların daha ziyade, temelinde dinsel-kültürel fundanantalizmin yer aldığı "dışlayıcı" bir karaktere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Başka milletlerden ve dinlerden olan insanların varlığına tolerans göstermemeyi de içine alan Fundamentalizmin kökenlerinin esasen tahrif edilmiş Tevrat ve İncil'den kaynaklandığı ifade edilmektedir.⁴³ Bu nedenle tarih boyunca Yahudi ve Hristiyan topluluklarda farklı inanç gruplarına mensup insanlarla bir arada karşılıklı tolerans temeline, yani entegrasyona dayalı bir yaşam biçimini eksenine alan bir temayülün yerine, her zaman asimilasyon düşüncesi hâkim olmuştur; şu örnek bu durumun açık bir tezahürüdür:

"Miladi 4. yüzyılda Kuzey Afrikalı bir Berber ailesi İtalya'nın Milan kentine göç eder. Bu, Aziz Augustinus'un ailesidir. Ailenin hanımı kendi toplumunda adet olduğu üzere her cumartesi oruç tutmaktadır. Ancak o, Milanlılar'ın bu âdete uymadığını görünce, oğluna, ilk dönemdeki Romalılar'ın yaptığı gibi, onların da bunu uygulamaları gerekmez mi? Diye sorar. Aziz Augustinus ta bunun üzerine Milan Piskoposu Aziz Ambrosius'a döner. O da onlara Milan'da oldukları sürece Milan'daki Cemaat'e uymak suretiyle oruç tutmamalarını, Roma'da oldukları sürece ise Roma Cemaat'ine uymaları gerektiğini söyler."⁴⁴

⁴⁰ Pfaff, a.g.y.

⁴¹ Pfaff, a.g.y.

⁴² Özcan Taşcı, "Ero-İslam (Avrupa İslam'ı) Karşısında Türkiye" (Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Girişinin Dini Boyutu Sempozyumu), Diyanet Yay., Ankara 2003, s. 577-578.

⁴³ Stephan H. Pförtner, *Fundamentalismus*, Stuttgart 1991, s.28.

⁴⁴ Pfaff, a.g.y.

16 asır öncesine dayanan Aziz Ambrosius'un bu tavsiyelerinin, başta Almanya'da yaşayan Türkler olmak üzere, Müslümanların asimile olmalarını destekleyen grupların düşünce yapılarında hala etkili olduğu gözlemlenmektedir.⁴⁵ Onlar da Aziz Ambrosius'un dediğine benzer şekilde, madem ki Müslümanlar Alman halkının toprağında yaşıyorlar, o halde bu topraklarda hâkim unsur olan Alman halkının kimliğini oluşturan temel yapı taşlarını koşulsuz olarak kabulleneceklerdir. Ancak bu yapı taşlarının kaynağının, Avrupa kültürü ve Hristiyanlık olduğu düşünüldüğünde,⁴⁶ bunun bir Müslüman-Türk için kendi dini ve milli kimliğinden vazgeçmek anlamına geldiği açıktır; bu ise asimilasyondan başka bir şey olmamaktadır.⁴⁷

Almanya'da yaşayan Türklerin Alman toplumunda uyumlu bir şekilde yaşamalarını bu şekilde *Avrupa kültürü ve dinini* özümsemeleri koşuluna bağlayan asimile taraftarlarına karşın bir takım reaksiyonlar yükselmiş ve *mutlak bir asimilasyon* temeline dayalı bu tür bir anlayışın Almanya'daki toplumsal düzen ve barışı bozabileceği, dolayısıyla da Müslümanların Alman toplumuna asimile değil, entegre edilmesi (uyumlu bir biçimde yaşamasına çalışılması) yolunun tercih edilmesi gerektiği ısrarla savunulmaya başlanmıştır. Bunun için de bir *uygulama modeli* sunmuşlardır: "Deutsche Leitkultur". "Alman üst kimliği" olarak tercüme edilebilecek bu kavram, ilk olarak Bassam Tibi tarafından ortaya atılmıştır. Tibi entegrasyonun gerçekleşmesini, bu üst kimlik normlarına sahip olmaya bağlamıştır. Ancak ona göre bu normlar kaynağını, yukarıda asimilasyon taraftarlarının savunduğunun aksine, Avrupa'nın kültürü ve Hristiyanlık'tan değil, ona göre evrensel değerler olan, **tolerans, demokrasi, çoğulculuk, din ve siyasetin ayrılması'ndan** almaktadır.⁴⁸ Bilindiği üzere bu değerler Jürgen Habermas'ın "modern kültür değerleri"yle (Werte kultureller Moderne) oldukça benzeşmektedir.⁴⁹ Ancak Habermas'da beş olan bu değerler (tolerans, demokrasi, çoğulculuk, din ve siyasetin ayrılması ve aklın, dinsel vahye olan üstünlüğü⁵⁰) Tibi'de dörde inmektedir. İşte Tibi'ye göre bu değerler, Almanya'da oluşturulacak çoğulcu bir toplumun, yani Alman üst kimliğinin (Deutsche Leitkultur) yapı taşları niteliğini taşıyacaktır. Dikkat edildiğinde o, meseleyi dini zemine kaydırmaktan ısrarla kaçınmaktadır⁵¹, zira oluşturulacak yeni toplumda dinin yeri, *ortak*

⁴⁵ Bkz. Pfaff, *a.g.y.*

⁴⁶ Sascha Vetterle: Was ist deutsche Leitkultur? in: *New and Enhanced Web Service* (N. E. W. S.).

⁴⁷ Bkz. Vetterle, *a.g.y.*

⁴⁸ Bassam Tibi, *Aufbruch am Bosphorus*, München und Zurich 1998, s. 256-260.

⁴⁹ Bkz. "http://de.wikipedia.org/wiki/Leitkultur"

⁵⁰ Bilindiği üzere bunun temelleri Mu'tezile kelamında bulunmaktadır; Mu'tezile'ye göre vahiy gelmesi bile, insan, aklı sayesinde iyiyi ve kötüyü kavrayabilmektedir; yani bu anlamda "akıl nakilden üstündür" (Şerafeddin Gölcük, *Kelam Tarihi*, İstanbul 2000, s. 67.

⁵¹ "http://www.wolterswww.de"

değerler kategorisinden daha ziyade, bireylerin özel yaşamlarına ait olarak düşünülmektedir.⁵² Çünkü din inançla alakalı olduğundan, bireylerin onda ayrılığa düşmeleri tabiidir.⁵³ Habermas'ın, *aklı*, dinsel bilginin/vahyin üzerine çıkarma gayesi de bu endişeden kaynaklanmış olabilir.⁵⁴ Kaldı ki Tibi, entegrasyon sürecinde devamlı surette, toplumun her kesiminin üzerinde uzlaşılabilceği unsurları ön plana çıkarılmaktadır; bundan dolayı da onda, yukarıda belirlenen dört unsurun uyumlu bir toplum yaratılması açısından herkes tarafından kabul edilebilir bir ortak zemin oluşturacağı görüşü hakimdir.⁵⁵ Bunlar ona göre temelleri evrensel akıl tarafından atılan "toplumsal uzlaşma değerleri" (Konsenses)dir.⁵⁶ O, dinsel değerlerin ve sembollerin entegrasyonu gerçekleştirme girişimlerinde ön plana çıkartılmasının *yöntemsel açıdan* doğru olmayacağını söylemektedir; zira gerek Türklerde gerekse Avrupalılarda, dini gayelerle yapılan uzun süreli savaşların şekillendirdiği, tarihten gelen derin önyargı ve ayrılıklar mevcuttur.⁵⁷ Bu önyargılara vurgu yapan Joachim Matthes, Hristiyanlarda bu önyargının, Müslümanlara karşı çok daha fazla olduğunu belirttikten sonra bunun nedeninin bizzat Avrupa'nın kültür tarihinde yattığını söyler: "Avrupalı'nın, kendisini ve ötekini kültürel ve mülkî farklılıklara göre sınıflandıran prensibi, günlük yaşamlarının ve bilgilerinin en derin tabakalarına varıncaya kadar, tasavvur ve eylem dünyalarına nüfuz etmiştir."⁵⁸ Buna göre Avrupalı, genetik yapısı itibarıyla, Avrupa coğrafyasından ve temelinde Hristiyanlığın ve Yahudiliğin yer aldığı Avrupa kültüründen olmayan "öteki" yi ikinci sınıf vatandaşı olarak görmeye meyillidir.⁵⁹

⁵² Bkz. "http://www.wolterswww.de"

⁵³ Bkz. Ronald Inglehard, *Changing values, economic development and political change*. In: International Social Science Journal (1995), s. 379.

⁵⁴ Büyük Mu'tezile sistematikçisi Kadı Abdülcebbar, Habermas'dan yüzyıllar önce bu noktaya değinmiş ve Allah bilgisinin, deneye ve tecrübeye değil inanca dayandığından, zorunlu olarak her insanda oluşmadığını, bundan dolayı da bu tür bilgiyi inkâr edenlerin bulunduğunu zikretmektedir (Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu Usûli'l-Hamse*, (neşr. Abdülkerim Osman), Kahire 1965. s. 39).

⁵⁵ Bkz. "http://www.wolterswww.de"

⁵⁶ Tibi, *a.g.e.*, s. 256.

⁵⁷ Tibi, *a.g.e.*, s. 201-202.

⁵⁸ Joachim Matthes, Wie steht es um die interkulturelle Kompetenz der Sozialwissenschaften? In: Michael Bommes (Hg.): *Transnationalismus und Kulturvergleich* (IMIS-Beiträge 15/2000), S.13.

⁵⁹ Matthes, *a.g.e.*, s. 13 v.d.; Pfürtnner, *Fundamentalismus*, s. 28.

Bu önyargı ve dışlamanın, esasen İslam'a ve Müslümanlara karşı bir korkudan kaynaklandığını öne süren Carsten Colpe, bu korkunun arkasında yatan nedenleri tarihsel ve teolojik olmak üzere ikiye ayırır:

1. Teolojik nedenler:

a. Batının İslam'a duyduğu korkunun nedeni herşeyden önce, İslam'ın insanlık dünyasına samimi-içten bir *tedavi anlatısı* serpiştirmesinden kaynaklanmaktadır.⁶⁰

b. Hristiyanlığın İslam'a karşı olan korkusunun başka bir nedeni de, İslam kelamının İsa, peygamber öğretisi ve Ahir zamanda olacak şeyler hakkında "sorunsuz" bir şekilde yaptığı açıklamaların Hristiyanlığın öğretilerine ters olmasıdır.⁶¹

c. Bunun başka bir nedeni de, bir Müslümanın kendi inancını kolaylıkla ispatlayabilmesine karşın, bir Hristiyan, oldukça karmaşık olmasından dolayı, inancını izah edememektedir. Bu da onu etik açıdan oldukça zor durumlara düşürmektedir.⁶²

d. En son olarak bu korkunun nedeni, İslam mensuplarının tüm anti propagandalara karşın devamlı surette artması, buna karşın Kilise'nin sürekli kan kaybetmesidir. Bu da onu maddi açıdan zayıflatmaktadır.⁶³

2. Tarihsel Nedenler:

a. Batının İslam karşısındaki korkusu, Yaşlı olanın Genç olan karşısındaki korkusudur. Bu korku sadece Genç'in daha güçlü olması değil, aynı zamanda onun sekiz asır boyunca devamlı yükselmesi, buna karşın Yaşlı'nın ise aynı şekilde devamlı surette gerilemesi ve zayıflamasıdır; bu durum modern dünyada tekrarlanabilir.⁶⁴

b. Hristiyan dünyasının İslam dünyasına karşı olan korkusu, "Cahil" olan Hristiyanların "Bilgili" olan Müslümanlara karşı olan korkusundan başka bir şey değildir: Gerçekten de bugün bile kendisini belli eden, bu yüzden de takdire şayan olan İslam düşüncesindeki "mutlak Akılcı" öğretisi, Kanun (Eski Ahit) ve İncil'i (Yeni Ahit), teslis ve (İsa'nın) iki tabiatlılığını, inanç ve bilgi arasındaki tenakuzları ve paradoksları diyalektik (cedelci) bir yöntemle izah etmeye çalışan Hristiyan'ın teolojisinde de buna benzer akılcı bir metodun gelişmesinde etkili olmuştur.⁶⁵

⁶⁰ Carsten Colpe, *Problem İslam*, Frankfurt am Main 1989, s. 17.

⁶¹ Colpe, *a.g.e.*, s. 26.

⁶² Colpe, *a.g.e.*, s. 34.

⁶³ Colpe, *a.g.e.*, s. 37.

⁶⁴ Colpe, *a.g.e.*, s. 15.

⁶⁵ Colpe, *a.g.e.*, s. 24.

c. İslam'a karşı olan korkunun bir başka tarihsel nedeni de, muhasara edilmiş, bundan dolayı da dışarıdan kurtulmak için yardım bekleyen ve Müslümanların kale-yi ele geçirip geçirmeyeceğinden emin olmayan kimsenin korkusu gibidir. Kuşkusuz bu durum tarih boyunca Batılıların yaşadığı bir durumdur ve bunu tekrar yaşamak korkusu onlara hakimdir.⁶⁶

Şu halde tüm bu açıklamalardan anlaşılmaktadır ki, Avrupa'da asimilasyon temayülünün ağır basması tabi bir durumdur; zira Avrupa kültürü ve inancında, Tibi'nin ortaya koyduğu entegrasyon için gerekli dört koşul için uygun şartlar mevcut değildir. Dolayısıyla da bu kültür ve inanca sahip olanlar, esasen entegrasyon yanlıları tarafından ortaya atılan "Leitkultur" (üst kimlik)'ü "asimilasyon" çerçevesinde yorumlamaktadırlar. Onların temel görüşlerini şu şekilde ortaya koymak mümkündür:

1. Başta Hristiyan Demokratlar olmak üzere, Alman Muhafazakar politikacıları "Alman Leitkultur" ünden daha ziyade yabancı düşmanlığı temeline dayanan bir siyaseti anlamaktadırlar; 2004 CSU parti kongresinde (Parteitag) Stoiber toplumun tüm alanlarında daha fazla "vatanseverlik" (Patriotismus) ve "Hristiyan değerlerine karşı duyarlılık" talep etmiştir: "Ülkemizin geleceği için bilinçli bir vatanseverlik kaçınılmazdır. Yabancılar da bundan dolayı bu topluma daha fazla entegre olmak için çaba sarfetmelidirler. Onlar Almanca'yı öğrenmekle kalmayacaklar, aynı zamanda kayıtsız şartsız Alman toplumunun temel değerlerine bağlı olduklarını ilan edeceklerdir. Zira Alman toplumu kendi kimliğinden vazgeçemez."

Görüldüğü üzere Stoiber, Alman toplumunun temel değerlerinin *dil* ve *din* temeline dayandığını ve bundan vazgeçilemeyeceğini, dolayısıyla da Almanya'da yaşamak isteyen yabancıların bu değerlere sahip çıkmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Burada zımnen *Müslümanların asimilasyonu talep edilmektedir*. Çünkü bir Müslümanın asimile olmadan, yani milli ve manevi değerlerini terk etmeden Avrupa kültürünü ve Hristiyan değerlerini kabullenmesi imkânsızdır. Şu halde Stoiber'in asimile taraftarı olduğu açıktır; "O, bir taraftan Müslümanların fundamentalist tutumlarına karşı düşünceler ileri sürerken, diğer taraftan, ülkenin Hristiyan imajının korunması yönünde propaganda yapmakla, "Kilise-Devlet ayrımı esasını unutmak suretiyle, hem Hristiyan fundamentalizmi taraftarı olma yönünü ön plana çıkarmakta, hem de en eski haklardan biri olan dini özgürlüğü rafa kaldırmak istemektedir."⁶⁷

2. "Leitkultur" (üst kimlik) üzerine yapılan tartışmalar göstermiştir ki, asimilasyon tarftarlarının düşünce temelinde, Türklerin Alman toplumuna entegrasyonundan daha ziyade, asimile edilmeleri yatmaktadır. Ekonomik krize neden olduğu iddia

⁶⁶ Colpe, *a.g.e.*, s. 28.

⁶⁷ Vetterle, *a.g.e.*

edilen, başta Türkler olmak üzere asimilasyona direnen Müslümanlar, bu düşünce yanlıları tarafından ülkeyi terk etmeye zorlanmaktadırlar. *Burada açık bir şekilde ekonomik ve sosyal şartlar bahane edilmek suretiyle ideolojik amaçların gerçekleştirilmesi hedeflenmiş olmaktadır.* Böylece, neo-faşizm ve neo-liberalizm, ırkçılık ve milli-dini hassasiyetlerle bütünleşmek suretiyle kendisini gerçekleştirmeye çalışmaktadır.⁶⁸ Bu da Müslümanlara karşı şiddeti, onların hak ve özgürlüklerinde sınırlandırmaları, ekonomik durumları iyice zayıfladığından, Hristiyan olmak koşuluyla asimile olmaları yönündeki baskıları beraberinde getirmektedir.⁶⁹

3. Alman üst kimliği, CDU/CSU politikacıları ve onların taraftarları tarafından, "Yunan kültürü, Roma Hristiyanlığı ve Yahudilik üzerine kurulu bir Avrupa kültürü (Abendländische Kultur) olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlamayla özellikle, Alman ırkının, tarihi ve kültürü ön plana çıkmakta, asimile olmayan Müslümanların ve Türklerin ise bu kültürde yeri olmamaktadır."⁷⁰ Oysa Bassam Tibi bu kavramı, ırkçı bakış açısının ve dinin hakim olduğu bir zemin üzerinde kurgulamaktan ısrarla kaçınmıştır.⁷¹

4. Aşırı sağcı akımlar da Hristiyan çevreler gibi, Leitkultur tartışmalarını, Almanya'da yaşayan Müslümanların Alman kültürünü kabullenmelerine yönelik talepler çerçevesinde ele almışlardır. Bu da onların bu kavrama "ırkçı bir anlam" kazandırmak istediklerini gözler önüne sermektedir.⁷²

Şu halde entegrasyonu hızlandırmak amacıyla Bassam Tibi tarafından ortaya atılan bu kavram, başta Hristiyan çevreler olmak üzere, yabancı-Müslüman düşmanlığı düşüncesi eğiliminde olan toplum kesimleri tarafından asıl kökeninden çıkartılmış ve asimilasyon çerçevesinde yeniden tanımlanmıştır: Bu bağlamda Leitkultur (üst kimlik), Alman kültürü içerisinde Müslümanları eritmenin ve onları idare etmenin politik çerçeve şartlarını çizen "normatif değerler sistemi" olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da Almanya'da "çok ulusluluğun" (Multikulturelle Gesellschaft) yıkılması anlamına gelmektedir; bu durum kuşkusuz, Avrupa kültürünün tarihsel arka planının modern dünyadaki bir yansımasıdır; zira Avrupa ve Yahudi-Hristiyan toplumlarında tarih boyunca yerli halk-yabancı halk "kaynaşması"ndan daha ziyade, yerli halkın yabancı halkı "eritmesi" yani asimile etmesi söz konusu olmuştur.⁷³ Bunun karşısında Müslüman toplumlarda ise günümüzdeki entegrasyon modeline uygun olarak, yerli ve yabancı halkların "kaynaşması" ilkesi

⁶⁸ Bkz. Vetterle, *a.g.e.*

⁶⁹ Vetterle, *a.g.e.*

⁷⁰ Vetterle, *a.g.e.*

⁷¹ Vetterle, *a.g.e.*

⁷² Vetterle, *a.g.e.*

⁷³ Yinger, *a.g.m.*, s. 249.

hakim olmuştur; zira önceki bölümde de açıklandığı üzere Kur'an'da buna yönelik teolojik temeller yeterince mevcuttur. Buna ilaveten Müslüman geleneğinde gayri Müslimlerle birarada yaşamanın, yani yerli halk-yabancı halk "kaynaşması"nın sayısız örnekleri mevcuttur. Bunda en önemli sebep Müslüman inancının kendisini teolojik açıdan diğer dinlerden üstün görmesi, dolayısıyla da kendisinden emin bir şekilde, ikna kabiliyetinin oldukça yüksek olmasının da etkisiyle diğer dinlerin etki sahasına doğru sürekli ilerlemesidir.⁷⁴ Bu da göstermektedir ki, entegrasyona şiddetle karşı çıkan bazı gruplar olsa da, uyumun gerçekleşmesi önündeki en önemli engelin Türklerden daha ziyade özellikle Hristiyan Alman halk gruplarının inanç sisteminde yattığı ortadadır.⁷⁵

Sonuç

Müslümanların, çoğunluğu gayri Müslim olan toplumların hâkimiyeti altında yaşayıp-yaşayamayacakları konusu ilk dönemlerden itibaren teorik boyutta tartışılmıştır; ancak tartışma, Haçlılar'ın ve Moğollar'ın İslam ülkelerini işgal etmesinden sonra pratik bir boyut kazanmıştır. Bu konudaki genel temayül, şayet gayri Müslim toplumlarda mal, can ve ibadet gibi temel hak ve özgürlüklere sahipse, Müslümanların bu gibi yerlerde yaşayabilecekleridir. Özellikle II. Dünya savaşıdan sonra Müslümanların Batı Avrupa ülkelerine çalışma amaçlı göçmeleri ve burada sürekli olarak yerleşmeleri, bu konunun günümüz Batı toplumlarında gündemden hiç düşmeyen bir tartışma konusu olmasına yol açmıştır; Müslümanların Hristiyan-Batı toplumlarına uyum sağlamaları sorunu gündemden hiç düşmemiştir. Ancak bu tartışmalarda ön plana çıkartılmak istenen husus, Müslümanların inanç ve kültür alt yapılarının Avrupa toplumlarına uyum sağlamaya (entegrasyon) karşı olduğu, dolayısıyla da, şayet Avrupa'da yaşamak istiyorlarsa, ya sahip oldukları bu kültür ve inançlarını terk edecekler (asimilasyon), ya da Avrupa'da artık yaşamayacaklardır. Bu düşünce daha ziyade Avrupa kültürünün Hristiyan-Yahudi geleneği üzerine kurulu olduğunu iddia eden kesimler tarafından savunulmaktadır. Bunun karşısında yer alan kesim ise, Avrupa'nın iddia edildiği üzere Hristiyan-Yahudi geleneği üzerine değil, **tolerans, demokrasi, çoğulculuk, din ve siyasetin ayrılması temelleri**ne dayandığını, dolayısıyla da bu değerlere sahip çıkan herkesin Avrupa'da yerinin bulunduğunu ileri sürmektedir. Bu değerlerin, başta Türkler olmak üzere Müslümanların da yer alacağı, oluşturulacak yeni Alman toplumunun "üst kimliğinin (Deutsche Leitkultur) temel taşları" olduğunu, bunları benimseme koşulunun, başta Türkler olmak üzere, Müslümanların tümünün asimile olmadan Alman toplumuna uyum sağlamasına yeterli olacağı fikrini ortaya atan Tibi, bu değerlerin benimsen-

⁷⁴ Bkz. Randall Collins, *The Sociology of Philosophies. A Global Theory of Intellectual Change*, Cambridge, Mass. 1998, s. 395-407.

⁷⁵ Krş. "<http://www.wolterswww.de>"

mesinde Müslümanların yeterli teolojik ve kültürel temellere sahip olduğunu söylemiştir.

Gerçekten de Kur'an, temelde Müslüman azınlığın dini ve milli değerlerini kaybetmeksizin, çoğunluğu müslüman olmayan toplumlarda uyum içerisinde yaşamalarına (entegrasyon) izin vermektedir. Ancak O, kendi öz değerlerinden tamamen vazgeçmek suretiyle yabancı topluma uyma modeli olan asimilasyona ise şiddetle karşı çıkmaktadır. Şu halde, sorunun esasen, farklı ırk ve dinden olan toplumlarla uyum içerisinde yaşama kültürüne ve bu kültürün altyapısını oluşturan teolojik temellere sahip olmayan Hristiyan Avrupa toplumunda yattığı, ortadadır.